

ANNA OVASKA

Medusa nauraa taas

Hélène Cixous, *Medusan nauru ja muita ironisia kirjoituksia* (Le Rire de la Méduse et autres ironies, 2010).
Suom. Heta Rundgren & Aura Sevón. Tutkijaliitto, Helsinki 2013. 205 s.

Hélène Cixous'n "Medusan nauru" todella "puhalsi" itsensä maailmalle englanninkielisenä käännöksenä 70-luvun jälkipuoliskolla. Angloamerikkalaistuneesta Medusasta tuli nopeasti tärkeä esikuva uudelle feministiselle kirjallisuuden tutkimukselle sekä tarkkaan luettu palanen *écriture féminine*ä, naiskirjoitusta. Muutama vuosi sitten Cixous myöntyi julkaisemaan uudelleen *Arc*-lehdessä 1975 ilmestyneen esseen yhdessä sen sisartekstin "Purkauksia" (Sorties, 1975) kanssa. Nyt suomennettu *Medusan nauru* noudattelee tätä kokoelmaa.

Kuten uuteen *Medusaan* johdannon kirjoittanut Frédéric Regard ja Cixous itse esipuheissaan korostavat, "Medusan nauru" on yhtä aikaa kaunokirjallinen, filosofinen ja poliittinen teksti. Cixous'n kokoomateokselleen antama alaotsake "ja muita ironisia kirjoituksia" näyttää toimivan lukuohjeena. Myös esipuheessa hän viittoilee elämään, jota Medusa lähti elämään hyvin toisenlaisena kuin hän oli alun perin ajatellut, käännöksen vuoksi "puolinaisena" ja silti huimaavan suosittuna – ja kritisoituna. "Medusa on piikkeineen sohaissut minua." (29) Esseiden lukeminen ironisina muistuttaa, ettei tekstiä tai sen kuvaamaa "naista" – tai muitakaan käsitteitä – kannata ottaa täysin kirjaimellisesti. Ironia on aina monitulkintaista: se kieltää sen, mitä se väittää olevansa.

Myös *Medusan* kääntämisen ongelma tulee vastaan. Cixous'n moninainen kirjoitus ei avaudu helposti toiseen kieleen. Hänen tapansa leikkiä rakenteilla, homonymioilla ja -fonioilla ja siten leikityttää, kaivertaa ja muokata diskurssia uudelleen suuntaan vaikeuttaa kääntämistä. Näin myös suomennos joutuu etsimään omanlaisensa tavat puhua: pelailu ranskan feminiinisillä ja maskuliinisilla artikkeleilla pitää väistää, suomen "puutteet" täytyy korvata huomautuksin ja sanatasolla on etsittävä korvaavia tapoja ilmaista.

Mistä sitten puhutaan? Naiskirjoituksesta, naisten asemasta kielessä. "Aion puhua naiskirjoituksesta, *siitä mitä se vielä saa aikaan*" (35), alkaa teksti, joka tahtoo vapauttaa kiveksi katsojansa muuttavan, Perseuksen silpomien Medusan. "Nähdäkseen Medusan riittää, että katsoo häntä suoraan silmiin. Hän ei ole kuole(tta)va. Hän on kaunis ja hän nauraa." (52, 81)

Nainen kielessä

Cixous'n mukaan kirjoittaminen on tarjonnut väylän naisen torjumiseen. Nainen on "varas kielessä" – ja samalla naisen on mahdollista luoda uutta: "Puhaltaminen on naisen ele: puhalttaa kieltä, saattaa se liikkeelle lähteäkseen lentoon." (56, 131) Homonyymi *voler* ('lentää', 'varastaa') kääntyy suomeksi kauniin monimerkityksisesti "puhaltamiseksi", joskaan konnotaatiot eivät ole yhtä vahvoja kuin ranskassa. *Voler, c'est le geste de la femme, voler dans la langue, le faire voler*¹, kirjaa alkuteksti naisen vierautta ja voimaa kielessä.

Cixous'n päämääränä on naiseuteen liittyvien stereotyyppien purkaminen (alkaen naisesta tappavana ja dekapitoituna Medusana) sekä tien raivaaminen naisille kirjoittajina. Taustalla on psykoanalyttinen teoria, Freudin ja myöhemmin Lacanin analyysi naisesta miehenä, jolta puuttuu penis tai symbolit takaava fallos (Freudille Medusa olikin kastroation symboli). Historiassa elävä kuva naisesta, jonka sukupuoli, seksuaalisuus ja diskurssi ovat näkymättömiä ja puutteeseen perustuvia, on rikottava. "Mitä oikein on halu, joka saa alkunsa puutteesta?" (64), Cixous kysyy ja lähtee murtamaan kieltä, joka sysii naista marginaaliin. "Me vielä näytämme teille seksuaalisuutemme." (52, 81)

Tekstin teoreettisimmassa osassa Cixous puhuu "toisesta biseksuaalisuudesta". Sen sijaan, että sukupuoliero häivyttäisi tai sukupuolet nähtäisiin täydentämässä toisiaan, voidaan itsessä havaita kumpikin sukupuoli: hyväksyä ero ja sukupuolten moninaisuus. Kumouksellinen naiskirjoitus "nauraa nurin totuuden" (57). Cixous'n tyyli on affirmatiivinen. "Nyt on kiire hahmottaa tulevaa" (36), hän julistaa. Positiivinen, kovääninen, käskävä ja naurava teksti tahtoo luoda uudenlaista tulevaisuutta.

Kuka on nainen?

"Kun sanon 'nainen', viittaan naisiin heidän väistämättömyydessä taistelussaan perinteistä miestä vastaan sekä toisaalta 'universaaliin naissubjektiin', jonka täytyy saada naiset ymmärtämään merkityksensä ja tuomaan tarinansa osaksi historiaa. [...] Minä kerron, mitä yhteistä naisilla on – vaikka hätkähdyttävintä onkin heidän yksilöllisten ominaisuuksiensa moninaisuus." (36)

Huolimatta julistavasta sävystään sekä painokkaasta vastaamaan sanoa ”nainen” Cixous myös tuntee aiheensa paradoksisuuden. ”Universaali naissubjekti” on mahdollinen siinä määrin, missä ”nainen” viittaa asemaan kulttuurin ja yhteiskunnan *toisena*. Muuta ”naista” ei ole, pikemminkin vain hämmästyttävä moneus.

Naiskirjoitus viittaa puolestaan tekstiin, joka on ”toista”. Se ei ole kuvattavissa jonakin tietynä tyylinä, tematiikkana tai tapana kirjoittaa, eikä se myöskään ole ”naiskirjailijoiden” kirjoitusta. ”Mies” voi kirjoittaa naiskirjoitusta, kuten vaikkapa Heinrich von Kleist teki Cixous’n mukaan, tuodessaan kieleen ja kirjallisuuteen heterogeenisuuden. ”Nainen” puolestaan on useimmiten joutunut kirjoittamaan traditiota noudattaen. Cixous ei mainitse ”Medusan naurussa” tai ”Purkauksissa” muita *naiskirjailijoita*, joiden teksteissä eläisi naisellisuus kuin Coletten ja Marguerite Duras’n (mutta ei hänen mukaansa ole). Sittenkin brasilialainen Clarice Lispector on noussut eräänlaiseksi *écriture fémininen* ikoniksi, mutta käytännössä naiskirjoitusta on turha pyrkiä paikantamaan tai käsitteellistämään: ”sitä ei voida milloinkaan *teoretisoida*, lukita tai koodata, mikä ei merkitse että sitä ei olisi olemassa” (48–49, 124). Kirjoittaminen on henkilökohtaista, siinä näkyy sukupuoli ja seksuaalisuus (sukupuolten ja seksuaalisuuksien kirjo). Naiskirjoitus

erityisesti on vapaata ja toista, *nais-* ja *mieskirjailijoiden* diskursseja rikkovaa.

Ajatus, että kirjallisuudentutkimuksen tehtävänä voisi olla *écriture fémininen* etsiminen ja määrittely Cixous’n teosten pohjalta, tuntuu nykyperspektiivistä absurdilta – ja tuntui Cixous’sta epäilemättä jo 70-luvulla, vaikka joi-takin esimerkkejä oli tarjottava lähtökohdaksi tulevaan. Sen sijaan Cixous’n tuotannon kaunokirjallinen, filosofinen ja poliittinen anti kaikuu tavoissa ajatella sukupuolieroa ja kirjoittamista vapaana leikinä, jolle mitkä tahansa muodot ovat mahdollisia.

Ulos menneestä

Kokoelman toinen essee ”Purkauksia” alkaa vastakohtapareja avaten ja purkaen. Taustalla on Jacques Derridan työ binaaristen oppositioiden parissa, minkä pohjalta Cixous liikkuu käsittelemään toiseutta ylipäänsä. Hän kirjoittaa omista kokemuksistaan Algeriassa sotien aikana ja lopulta kääntyy lähilukua harjoittavaksi kirjallisuudentutkijaksi. Cixous’ta on kritisoitu afrikkalaisen asemaan asettumisesta, mutta toisaalta hän oli ensimmäisiä, jotka teoretisoivat yhteyttä toiseuden ja syrjinnän eri muotojen välillä. Teksti sisältää päällekkäisiä jaksoja ”Medusan naurun” kanssa – keskeiset kohdat naisen asemasta kielessä, naiskirjoituksesta ja toisesta biseksuaalisuudesta

– ja jatkaa sitä yhtäältä teoreettisen, toisaalta kokeellisen kirjoittamisen suuntaan.

Juuri ”Purkauksia” resonoi äänekkäimmin nykyhetkessä. Cixous’n kirjaamat ”purkaukset”, tai ”ulostulot” (*sorties*), liittyvät vielä Medusa-tekstiä vahvemmin länsimaisessa kulttuurissa liikkuvien kuvien ja representatioiden avaamiseen ja uudelleentulkintaan. Cixous tekee kulttuurihistoriallista ja henkilökohtaista analyysia, jossa tekstien ja kuvien valta samastumisen kohteina myönnetään ja puretaan. Keitä ovat ne naiset, joihin naisten on ollut tarkoitus samastua historiassa? Medeia, Ariadne, Medusa, Antiope, Hippolyte, Faidra, Dido? ”Puhallettuja, Hyväksikäytettyjä, puti puhtaiksi kynttyjä. Kaikkensa antavia.” (93)

Sukupuolta ja seksuaalisuutta esittävien kuvien analyysi oli ajankohtaista feministisessä tutkimuksessa jo ennen Cixous’ta – ja sen ajankohtaisuus näkyy edelleen, kun ajatellaan erilaisia sukupuoleen ja seksuaalisuuteen liittyviä identiteettejä ja valtasuhteita. ”Haluan tulla naiseksi jota voin itse rakastaa. [...] Jos minun haluni on mahdollinen, järjestelmä sallii edes jonkin verran toista” (98), Cixous kirjoittaa ja siirtyy kohti luentaa, jossa esimerkkeinä toimivat Kafkan ”Lain edessä”, Aiskhyloksen *Oresteia*, Kleistin *Penthesileia* ja Shakespearen *Antonius ja Kleopatra* kertovat toisenlaisista halun talouksista.

Uuden luominen

Sekä ”Medusan naurua” että ”Purkauksia” kannattelee vahva usko kirjoittamisen mahdollisuuksiin. Jos ”naiset” ja ”miehet” voivat ja uskaltavat kirjoittaa ”toisin”, rikkoen kieltä, joka perustuu vastakkainasetteluihin ja taisteluun sukupuolten välillä, myös uudenlainen käsitys sukupuolierosta ja seksuaalisuudesta on mahdollinen.

Cixous’n tekstillä on kumma voima. Sen tapa toistaa ”naista” ja ”miestä” kaihertaa ärsyyntymiseen saakka – kunnes yhtäkkiä tekstin monet kerrokset vievät mukanaan.

Myös suomentajat tekevät ansiokkaan ja hyödyllisen työn kielellisten ja kulttuuristen kerrostumien avaajina lukuisissa huomautuksissa, välillä ehkä liikaakin yksityiskohtiin tarttuen, toisaalta moniin maailmoihin viittoen. ”Puhallus”-homonyymilta vain on jäänyt viite pois itse esseiden sisältä. Tärkeintä on kuitenkin, että suomennos todella pyrkii kääntämään Cixous’n tapaa puhua ”toisin” suomen kieleen. Tekstin monet oivallukset ja sujuvuus tekevät ”Medusan naurusta” ja ”Purkauksista” myös toimivia kaunokirjallisia teoksia.

Viite & Kirjallisuus

- 1 Hélène Cixous, *Le Rire de la Méduse*. *L’Arc*, No. 61, 1975, 39–54 (49).